

Т.в.о. завідувача кафедри організації
правоохоронних та судових органів
ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка,
к.ю.н. М.О. Яковенко

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Міжнародною спільнотою дедалі більше спостерігається прагнення реформування кримінальної юстиції з метою її подальшої лібералізації та гуманізації. У зв'язку з чим відбуваються пошуки альтернативних шляхів врегулювання кримінально-правових конфліктів. Одним із завдань Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів є створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів. Відповідно Україна також намагається імплементувати цей підхід в національному законодавстві.

Відновне правосуддя є новітнім та прогресивним підходом до реакції держави на злочинні прояви в суспільстві та розв'язання конфліктів у кримінальному процесі. Значущість відновного правосуддя виражається в ефективному вирішенні кримінально-правового конфлікту.

Відновне правосуддя базується на загальновизнаних правових засадах: законність, гуманізм, диспозитивність, рівність перед законом, повага до гідності особи. Не менш важливим для запровадження відновного правосуддя в Україні є реалізація спеціальних принципів (максимальне відновлення стану потерпілого, що існував до вчинення злочину; реальне відшкодування шкоди, завданої злочином, безпосередньо правопорушником; активна участь сторін у вирішенні кримінально-правового конфлікту на основі діалогу; добровільність; консенсус; участь представників громади) [1, с. 8].

Однією із найпоширеніших форм відновного правосуддя у кримінальному процесі поза сумнівом є медіація. Цей інститут знайшов своє втілення завдяки Рекомендації № RL99/19, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 р., проекту резолюції Економічної і соціальної Ради ООН рекомендованого комісією з попередження злочинів та кримінальному судочинству. Рекомендується декілька моделей (форм) відновного правосуддя, зокрема:

- програму примирення потерпілих і правопорушників («медіація», «посередництво», «конференції жертв і правопорушників»);
- сімейні конференції;
- «кола правосуддя» [2, с. 111].

На сьогодні всі заходи відновного правосуддя, які відбуваються в Україні, зазвичай ініціюються й утілюються в життя мережею громадських організацій та практично не мають підтримки на державному рівні з точки зору як законодавчого врегулювання, так і будь-якої технічної допомоги. Таким чином, медіація між потерпілим і правопорушником в Україні – це переважно автономний процес, що відбувається поза межами кримінального судочинства завдяки унікальним механізмам співпраці, розробленим через відсутність хоча б якоїсь нормативно-правової бази для медіації в кримінальних справах і введеним у дію угодами про співпрацю, які укладали зацікавлені сторони на місцевому рівні. Такі відновні програми є результатом пілотних ініціатив, що підтримуються в першу чергу іноземними донорами та в деяких випадках — місцевою владою [3, с. 17].

Практика країн Євросоюзу свідчить, що впровадження та здійснення медіації в спрямована на розв'язання численних проблем:

- реформування кримінальної юстиції;
- впровадження процедури пробації;
- гуманізації та демократизації правової системи;
- спрощення кримінального процесу;
- доступності правосуддя;

- підвищення рівня довіри та поваги громадян до суду, правоохоронних органів;
- забезпечення прав і законних інтересів потерпілого та правопорушника;
- профілактики злочинності та уникнення подальшої криміналізації осіб, що вчинили злочин у місцях позбавлення волі;
- розширення сфери застосування відновних (примирних) процедур тощо [2, с. 113].

Одним із ключових інструментів реалізації відновного правосуддя є запровадження окремої фігури для врегулювання кримінально-правових конфліктів, в основу якого покладено посередництво у примиренні сторін. Підґрунтям для втілення такої позиції у практичну площину є положення статті 56 КПК України, у якій передбачена можливість на всіх стадіях кримінального провадження потерпілого примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення, що може стати підставою для закриття кримінального провадження. Ми переконанні визначення такої процедури є відправною точкою для подальшого розвитку медіації в правозастосовчій діяльності. Не менш вагомим для запровадження цього інституту у кримінальному процесі є передбачення можливості укладення угоди в кримінальному провадженні, а саме: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Примирення може бути укладено за ініціативою як потерпілого, так і підозрюваного (обвинуваченого).

Вельми актуальним для розвитку ідеї запровадження такого учасника процесу як медіатор є те, що окрім потерпілого і підозрюваного (обвинуваченого), захисника і представника, домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Однак, процесуальний статус цієї особи наразі не встановлений, що потребує

його визнання на офіційному рівні. На наш погляд, зазначена особа передусім повинна пройти належну підготовку, мати спеціальні знання та навички в сфері прикладної психології та здобути відповідну кваліфікацію, отримати сертифікат (свідоцтво), диплом встановленого зразку.

У свою чергу сторона обвинувачення не може переймати на себе функції медіатора. Вона лише зобов'язана проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, а також роз'яснити механізм його реалізації. Слідчий та прокурор при жодних умов не може чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

Медіатор є суб'єктом, що відноситься до інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Медіатор не має підлягати допиту як свідок, за винятком певних обмежень. У КПК слід передбачити можливість відводу медіатора [1, с. 15].

Отже, для запровадження інституту медіації в українському кримінальному процесуальному законодавстві необхідно нормативно закріпити поняття медіація, під яким слід розуміти: *«визначений у встановленому законом порядку процес досягнення згоди потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) щодо відшкодування шкоди та примирення»*. Відповідно медіатором може бути фізична чи юридична особа, яка у встановленому законом порядку здійснює послуги щодо досягнення згоди по відшкодуванню завданої шкоди та примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Вважаємо, такий підхід розкриє нові можливості запровадження відновного правосуддя в Україні, сприятиме гуманізації та демократизації правової системи, підвищить рівень довіри та поваги до суду та правоохоронних органів, а також значно розширить сферу застосування відновних процедур тощо.

Література

1. Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

2. Семерак О.С., Семерак І.О. Відновне правосуддя в Україні в контексті нового кримінального процесуального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 28. Том 3. 2014. С. 110-114.

3. Дубовик О.І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя / *Право і громадянське суспільство*. № 2, 2015. С. 4-21.